

ВЫКАЖЫСЯ, КАБ Я ЦЯБЕ ЁБАЧЫЎ!

“Lectori benevolo salutem! Прывітанне нашаму добразычліваму чытачу! Вось мы і сустрэліся з вамі на шляху да Казачнай Краіны Яго Вялікасці Слова. “Які чалавек, такое яго і маўленне”, – лічыў Сакрат. Адсюль і з’явіўся цудоўны сакратаўскі афарызм: **“Выкажыся, каб я цябе ёбачыў!”** (аднайменная назва факультатыва). Каб здзейсніць учынак ці праявіць паводзіны, патрэбен вывераны час, а мова – во яна, адскоквае ад языка. Слухай ды прыкідвай, які чалавек з табой побач. Вось і пайшлі гуляць з веку ў век прыказкі і прымаўкі: “За яго языком не паспееш і баяком”, “Хоць ты яму на язык стань”, “З ім гаварыць, то трэба ўперад жалезнага бобу наесціся”, “Язык у роце як чорт у балоце”, “Рукі залатыя, а рот дзіравы”, “Гаворыць як пець, а слухаць нечага”. Нельга не пагадзіцца з даўняй мудрай прыказкай, вядомай у рускім народзе: «Человек спрятан за словами. Хочешь понять человека – вслушайся в его речь». Безумоўна, не ўсе маюць талент аратара, аднак у ідэале аptyмальная выкарыстоўваць маўленчыя сродкі ў самых розных сітуацыях камунікацыі павінен умець кожны чалавек”, – вось так нязмушана і шчыра звяртаюцца да дзевяцікласнікаў Вольга Праскаловіч і Вераніка Кушнярэвіч, аўтары факультатыўных заняткаў па беларускай літаратуры для 9-га класа.

Даказана, што самым надзейным паказчыкам дасведчанасці чалавека ў той ці іншай сферы з’яўляецца яго ўласнае выказванне. Менавіта вуснае выказванне як публічнае выступленне па акрэсленай тэме лічыцца найвышэйшым этапам свядомай маўленчай дзейнасці асобы. Развіцця вуснамаўленчыя ўменні вучня – шлях да актыўнага самавыражэння, самавыяўлення і прызнання маўленчай асобы як у міжсуб’ектнай камунікацыі (у штодзённых стасунках з бацькамі, аднакласнікамі, сябрамі, знаёмымі), так і ў дзелавой сферы (пры стварэнні вучэбных выказванняў на абсалютнай большасці ўрокаў па розных прадметах; у далейшай прафесійнай дзейнасці такіх выпускнікоў агульнаадукацыйных устаноў, якія стануць прадстаўніцамі шэрагу спецыяльнасцей з павышанай камунікатыўнай адказнасцю – сфера дзейнасці “чалавек – чалавек”).

На жаль, ва ўмовах суцэльнай камп’ютарызацыі і тэсціравання настаўнік сутыкнуўся з праблемай, калі вучань няздольны маналагічна звязна, доказна, творча выказацца па пэўнай праблеме ні ў вуснай, ні ў пісьмовай форме. У гэтым святле добра бачыцца актуальнасць прапанаваных факультатыўных заняткаў рытарычнай тэматыкі **“Выкажыся, каб я цябе ёбачыў!”**

Вучэбна-метадычны комплекс (у склад якога ўваходзяць вучэбная праграма, дапаможнік для настаўнікаў, дапаможнік для вучняў) да факультатыўных заняткаў распрацаваны ў адпаведнасці з актуальнымі задачамі ўдасканалення літаратурнай адукацыі, Канцэпцыяй моўнага і літаратурнага навучання ў агульнаадукацыйных установах, адукацыйным стандартам вучэбнага прадмета “Беларуская літаратура” і суадносіцца з

вучэбнай праграмай па беларускай літаратуры. Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў часткова заснавана на выкарыстанні раней атрыманых на ўроках беларускай і рускай мовы ведаў пра тэкст, тыпы і стылі мовы, іх асаблівасці, а таксама мае на ўвазе актуалізацыю ведаў, атрыманых падчас вывучэння прадметаў «Руская літаратура», «Сусветная гісторыя. Гісторыя Беларусі», «Музыка», «Выяўленчае мастацтва» і акумулюе элементы курса акцёрскага і аратарскага майстэрства, што прадухіляе перагружанасць вучняў і рацыяналізуе вучэбны час.

Прапанаваная вучэбная праграма факультатыўных заняткаў прадугледжвае не толькі тэарэтычную частку, якая знаёміць вучняў з “аратарскай лесвіцай” – асноўнымі этапамі працы над выказваннем, але і практычную, скіраваную на актывізацыю і ўдасканаленне літаратурна-творчых здольнасцей дзевяцікласнікаў, авалоданне асобнымі камунікатыўнымі тэхнікамі (эфектыўнага чытання, слухання, аргументацыі, рэфлексіі і г. д.) і ўніверсальнымі мадэлямі апрацоўкі і падачы інфармацыі, развіццё іх камунікатыўнай культуры.

Калі гаварыць пра змест дапаможніка для вучняў, то ён, безумоўна, у першую чаргу адпавядае вучэбнай праграме факультатыўных заняткаў. Вывучэнне факультатыўнага курса пачынаецца з уводзінаў, якія маюць такую паэтычную і загадкавую назву: “У храме СЛОВА, або Таямнічасць ... Жывое Слова”. Далей ідуць асноўныя раздзелы – I. “Што сказаць? або Вынаходніцтва думак”, II. “Дзе сказаць? або “Размяшчэнне думак”, III. “Як сказаць? або *“О всякой данной материи красно говорить”* (гэтыя словы належаць “бацьку” расійскага красамоўства М. В. Ламаносаву), IV. “Тэхніка выканання прамовы”, – змест якіх супадае з алгарытмам паэтапнага канструявання публічных выступленняў.

Асноўную частку дапаможніка для вучняў займаюць узорныя тэксты вусных выказванняў, цікавыя звесткі з гісторыі і тэорыі прамойніцкага мастацтва, палемічнага майстэрства. Для таго каб, знаёмячыся з дыдактычнымі матэрыяламі, вучні не заблукалі ў складаных лабірынтах краіны Красамоўства, ім на дапамогу прыйдуць такія арыгінальныя рубрыкі, як Factum. З гісторыі аратарскага майстэрства; Ad notam: Да ведама, для занатоўкі; Nota bene: Трэба запомніць; Utere et abutere: Карыстайся і выкарыстоўвай і інш. У метадычным апарате дапаможніка змяшчаюцца праблемныя пытанні і творчыя заданні. Настаўнік з дапамогай гэтых заданняў можа ажыццяўляць кантрольна-ацэначную дзейнасць як усіх вучняў класа, так і групы навучаемых або канкрэтнага вучня.

Яшчэ адной адметнасцю дапаможніка для вучняў з’яўляецца тое, што яго можна выкарыстоўваць як падчас працы на факультатыўных занятках, так і ў працэсе вучнёўскай самападрыхтоўкі, актыўна выкарыстоўваючы пры гэтым Vocabularium: Вакабулярый: Слоўнік тэрмінаў, а таксама заданні і пытанні для самакантролю.

Дапаможнік для настаўнікаў складаецца з вучэбнай праграмы факультатыўных заняткаў, прадмовы, прыкладнага тэматычнага планавання вучэбнага матэрыялу факультатыўных заняткаў, метадычных парад па іх

падрыхтоўцы і правядзенні, суаднесены са зместам дапаможніка для вучняў, а таксама прапануе даведачныя тэарэтычныя звесткі па тэме; комплекс аналітычных, эўрыстычных, крэатыўных заданняў; скарочаны пералік выкарыстаных і рэкамендуемых крыніц; памяткі аратару; алгарытм шматаспектнага аналізу тэксту; сцэнарыі літаратурных дэбатаў; узоры тэкстаў вучнёўскіх выказванняў; план аналізу публічнага выступлення; крытэрыі ацэнкі вуснага выказвання; рэкамендацыі па пераадоленні “аратарскай ліхаманкі” (або “аўдыторнага шоку”); праграму конкурсу (турніру) прамоўніцкага майстэрства; тэхналогіі рэфлексійнай дзейнасці і іншыя каштоўныя практычныя матэрыялы.

Методыка арганізацыі факультатыўных заняткаў надзвычай багатая і разнастайная: лекцыя з элементамі эўрыстычнай гутаркі; самастойная праца па індывідуальных заданнях; семінар; практыкум; стварэнне сцэнарыяў літаратурных дэбатаў, праслухоўванне і абмеркаванне аўдыёзапісаў выступленняў вядомых аратараў гісторыі і сучаснасці, майстроў слова; рэфлексія вучнёўскіх вусных выказванняў (самарэцэнзаванне і ўзаемарэцэнзаванне); конкурс прамоўніцкага майстэрства; аратарскі турнір; функцыянальна-ролевыя гульні “Дэбаты”, “Дыскусія”, “Прэзентацыя”, “Круглы стол”, “Прэс-канферэнцыя”, “Гасцявы ўрок” і інш.

Вучні, якія будуць наведваць прапанаваныя факультатыў, акрамя вербальных сродкаў маўлення, авалодаюць адпаведнымі паралінгвістычнымі (інтанацыя, паўза) і кінесічнымі сродкамі выказвання (жэсты, міміка), выпрацаюць уласную манеру выканання з мэтай уздзеяння на слухачоў.

На факультатыўных занятках, звязаных з рэалізацыяй камунікатыўнага падыходу ў навучанні, вядучы змяняеца характар узаемаадносін на настаўніка і вучняў — у бок сумоўя, сутворчасці, супрацоўніцтва. Добра падрыхтаваны *сакратаўскі* дыялог (набыў назву ад імя Сакрата — аўтара сапраўднага красамоўства, заснаванага на веданні ісціны) становіцца трывалым грунтам для стварэння ўласных выказванняў і ўдалай прэзентацыі іх вынікаў (напрыклад, на вучнёўскім конкурсе (турніры) аратарскага майстэрства). І як важна, што наведванне факультатыўных заняткаў становіцца для вучня не сумнай неабходнасцю, а святам жаданай сустрэчы і дыялога з настаўнікам і аднакласнікамі, разам з якімі ён адправіцца “*per aspera ad astra*” (што на мове вечнай латыні значыць) — “*праз цярні да зорак*” у звільсты і поўны складанасцей, але захапляльны шлях пазнання таямніц КРАСАМОЎСТВА.

Грамадству неабходныя людзі, якія валодаюць словам, умеюць абараніць свае перакананні, погляды, творча ўключыцца ў працэс міжасобнай і дзелавай камунікацыі. А ці можа кожны жадаючы дасягнуць дасканаласці ў такім адмысловым мастацтве вуснага жывога слова? Так, можа, адказвае геній Цыцэрон: “*Poetae nascuntur, oratores fiunt*” — “*Паэтамі нараджаюцца — аратарамі становяцца*”. І ў гэтым плане прапанаваныя факультатыўныя заняткі ствараюць найспрыяльнейшыя ўмовы для развіцця і ўдасканалення аратарскіх здольнасцей асобы.

Лугоўскі, **А.І.** Выкажыся, каб я цябе ўбачыў / А.І. Лугоўскі // Літаратура і мастацтва, 2011, 25 лістапада.

Рэцэнзія на вучэбна-метадычны комплекс (у склад якога ўваходзяць вучэбная праграма, дапаможнік для настаўнікаў, дапаможнік для вучняў) да факультатыўных заняткаў па беларускай літаратуры, распрацаваны кандыдатам ведагагічных навук дацэнтам БДУ В.У. Праскаловіч.

А.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ